

Filozofia techniki w dobie nowych mediów

Dedykuję wnuczkom i wnukowi:
Poli, Kacprowi,
Ninie i Lei

Prace Naukowe

Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 3593

Andrzej Kiepas

Filozofia techniki
w dobie nowych mediów

Redaktor serii: Filozofia
Dariusz Kubok

Recenzent
Aleksandra Kuzior

Spis treści

Wstęp	7
<i>Rozdział pierwszy</i>	
Stare problemy i nowe odpowiedzi	11
Technika w perspektywie filozofii techniki	13
Refleksyjne pojęcie techniki	21
Technika jako medium – przyczynek do „cyfrowej ontologii”	30
Wirtualność i jej status w kulturze współczesnej	36
Technika w obszarze problemów interkulturowych	43
<i>Rozdział drugi</i>	
Technika w polu wartości i wyzwań współczesności.	55
Technika w kontekście globalizacji i zrównoważonego rozwoju	56
Zrównoważony rozwój a technika – szczegółowe obszary zależności	77
Społeczna odpowiedzialność – zrównoważony rozwój – technika	78
Rozwój zrównoważony a perspektywa społeczeństwa informacyjnego	106
W stronę modernizacji refleksyjnej – wyzwania ryzyka	115
Nauka, technika i technonauka	125
Idea RRI – nauka obywatelska	132
Przemysł 4.0 i „etyka robotów”	147
Blaski i cienie STS (<i>science, technology and society</i>).	162
Wybrane obszary problemowe – ekofilozofia i bioetyka	178

Rozdział trzeci

Kultura – technika – komunikacja	191
Problemy i wyzwania kultury „realnej wirtualności”	196
Problemy podmiotowości w kulturze nowych mediów	209
Rozum i racjonalność – możliwości i ograniczenia	219

Rozdział czwarty

Aktualność pytań o człowieka – pułapki trans- i posthumanizmu	225
Zakończenie	233
Bibliografia	235
Indeks osobowy	243
Summary	247
Zusammenfassung	249

Wstęp

Filozofia techniki w toku niezbyt długiego, bo sięgającego drugiej połowy XIX wieku, czasu swojego istnienia przeszła jednak różne okresy zmieniającego się zainteresowania problemami, którymi się zajmowała. Tradycyjnie stawiała pytania o technikę i jej miejsce w relacji do człowieka, społeczeństwa czy kultury. Próbowwała przy tym wokół techniki budować szerszą koncepcję uwzględniającą rolę jednostek i grup społecznych jako użytkowników techniki, lub też jako pozostających pod wpływem jej różnych następstw. Jednym z problemów, jakim od swych początków zajmowała się filozofia techniki, była relacja pomiędzy techniką a kulturą. W tym względzie jednym z tradycyjnych stanowisk był determinizm techniczny, który zakładał pełną autonomię techniki jako niezależnego czynnika zmian społecznych i kulturowych. Problemy relacji między techniką a kulturą w drugiej połowie XX wieku przestały stanowić główny przedmiot zainteresowania filozofii techniki. Był to czas uświadamiania sobie zagrożeń globalnych, a później także znaczenia procesów globalizacji, dlatego też ta problematyka jest głównym przedmiotem zainteresowania, także filozofii techniki.

Technika stała się wszechobecna – towarzyszy nam w każdym miejscu i czasie, z czego może nie zawsze zdajemy sobie sprawę. A nawet jeżeli jesteśmy tego świadomi, to i tak często problematykę techniki w pewien sposób ignorujemy. Wynika to z przesadnej wiary człowieka we własne możliwości panowania nad techniką i jej skutkami; wiary przesadnej, nie jest bowiem tak, iż człowiek, panując nad własnymi intencjami, panuje zarazem nad techniką, jaką stosuje, i nad skutkami jej wykorzystywania czy upowszechniania. Intencje człowieka są oczywiście

ważne, ale też nie do końca potrafi on zapanować nad różnymi możliwościami tkwiącymi w technice, które w trakcie jej upowszechniania i użytkowania będą się ujawniać niezależnie od intencji decydentów czy użytkowników techniki. Ta ambiwalencja tkwiąca w technice prowadzi do ujawniania się wielu problemów, których część stanowi przedmiot rozważań zawartych w tej pracy. Wszechobecność zmian będących wynikiem rozwoju i upowszechniania techniki ujawnia się ostatnio w kontekście roli, jaką odgrywają nowe media, czyli różne techniki multimedialne.

Rozwój technologii cyfrowych wraz z możliwością ich zastosowania w wielu dziedzinach życia indywidualnego i społecznego wywołuje różne i nie zawsze pozytywne zmiany. Znaczenie rozwoju i upowszechniania nowych mediów, szczególnie w wymiarze kulturowym, sprawiło, iż powraca problem relacji pomiędzy techniką a kulturą. Pytanie o technikę nabiera dziś nowych znaczeń i w tym kontekście też pojawiają się nowe sposoby pojmowania techniki. Zapomniana, jak się zdawało, relacja technika – kultura stała się znowu aktualna i jest przedmiotem różnych dyskusji, które w ogólności obejmują:

- pytania o samą technikę, w tym np. w kontekście technologii cyfrowych wyłaniają się problemy natury ontologicznej związane z tzw. ontologią cyfrową;
- problemy międzykulturowego znaczenia techniki, nabierające współcześnie istotnego znaczenia w kontekście np. procesów globalizacji czy idei zrównoważonego rozwoju.

Kulturowy status i rola techniki mają dziś bezpośredni związek z procesami wirtualizacji, która obejmuje wiele dziedzin aktywności człowieka oraz wiele obszarów kulturowych. Wraz z rozwojem nowych mediów kształtuje się kultura „realnej wirtualności”, która niesie widoczne zmiany i stanowi wyzwanie dla człowieka jako podmiotu, obdarzonego nie tylko odpowiednią mocą sprawczą, ale przede wszystkim kompetencjami aksjologicznymi, dziś bardzo ważnymi, a nawet ostatecznie rozstrzygającymi o tożsamości odpowiednich podmiotów.

W kontekście rozwoju techniki, w tym szczególnie rozwoju technologii cyfrowych, ujawniają się także obecnie dodatkowe problemy związane między innymi z:

- ideą RRI (*responsible research and innovations*) – odpowiedzialne innowacje łączą się z wieloma problemami natury społecznej, kulturowej i moralnej;
- koncepcją „przemysłu 4.0” – cyfryzacja gospodarki jest wyzwaniem nie tylko gospodarczym, lecz także społecznym.

Obie te koncepcje, oprócz wielu problemów, które się z nimi wiążą, wskazują także na wyzwania skierowane w stronę odpowiedzialności i jej wymagań odnośnie do różnych podmiotów. Tradycyjne wymogi odpowiedzialności, które najogólniej dotyczyły tylko podmiotów jednostkowych, zostały już wcześniej podane w wątpliwość, wraz z postępem procesu instytucjonalizacji oraz profesjonalizacji różnych obszarów działań i decyzji człowieka. W tej sytuacji zaczęto głosić ideę odpowiedzialności społecznej, ale i ta, jak się wydaje, napotyka dziś określone ograniczenia. Wyzwania i oczekiwania współczesne skierowane są w stronę współodpowiedzialności i poszukiwania realnych możliwości jej urzeczywistnienia. Współczesna technika, powiązana z nauką i określana też czasami jako „technonauka”, jest jednym z adresatów tych oczekiwań, ważnym z uwagi na potencjał, jaki niesie z sobą rozwój nauki i techniki.

Rzeczywisty rozwój cywilizacyjny zawsze stanowił wyzwanie dla człowieka i pytanie o niego czynił ciągle ważnym i aktualnym. W przypadku technologii cyfrowych i nowych mediów pojawiają się utopie technologiczne zmierzające w stronę przekraczania dotychczasowych ograniczeń natury człowieka, przede wszystkim ograniczeń cielesności. Wydawać się to może dzisiaj utopijne, choć pod wieloma względami atrakcyjne, a to, czy ostatecznie idee transhumanizmu staną się rzeczywistością, nie staje się w tym momencie najważniejsze. Ważniejsze znaczenie ma związany z tym impuls, aby po raz kolejny podjąć pytania o człowieka, także o jego rozumność oraz o racjonalność jego decyzji i działań.

Wymienione tu problemy są przedmiotem rozważań zawartych w tej pracy, przy czym szczególna uwaga skoncentrowana jest na aspektach antropologicznych i etycznych, jakie ujawniają się obecnie pod wpływem rozwoju techniki. Podejmowane są tu też dodatkowe problemy szczegółowe, związane np. z rolą techniki w obszarze zainteresowania ekofilozofii i bioetyki. Wybrane aspekty prowadzonych w pracy analiz nie wyczerpują wszystkich skomplikowanych i wewnętrznie zróżnicowanych, często także interdyscyplinarnych, zagadnień. Filozofia techniki może być tu jednak widziana jako jedna z dziedzin współuczestniczących w toczącej się dyskusji o problemach współczesnej cywilizacji. Spojrzenie filozofii techniki na te problemy nie jest jedynym możliwym, ale mieści się w szeroko rozumianej humanistyce, której jedno z zadań polega dziś na podejmowaniu refleksji nad przemianami współczesnej kultury i nad miejscem człowieka w tych przemianach.

Andrzej Kiepas

Philosophy of Technology in the Age of New Media

Summary

The development and growing popularity of the new media on the one hand becomes the source of significant cultural and social change, but on the other hand, it constitutes a challenge for the humanities, including the philosophy of technology. Thus, digitalization leads to universalization, which, in turn, allows for a more varied use of new media, including the results of their popularization. The challenges posed to the philosophy of technology manifest, among other things, in the fact that while the discipline returns to the traditionally debated issues but concretizes them through the prism of the new circumstances arising from the development of new media. One of such issues is the relationship between technology and culture, which, in turn, poses fundamental for the philosophy of technology questions regarding technology and its place in the cultural and social order. In this respect, the monograph refers primarily to the stance of the modern German school of the philosophy of technology and engages in a discussion of the so-called reflective perspective on technology as well as the issues of digital ontology. Other debated issues include the question of the status of virtuality and the functioning of technology in the context of transcultural exchange. Moreover, the monograph touches upon various specific problems concerning the development of technology, including:

- the processes of globalization and the idea of sustainable development, in which technology constitutes one of the crucial factors facilitating change;
- the processes of the so-called reflective modernization, where technology becomes a factor in various risk situations;
- the changes in the relationship between science and technology and their influence on the social sphere—the idea of technoscience as well as RRI (responsible research and innovations);
- the perspective of the fourth industrial revolution, the so-called industry 4.0, as well as the questions concerning the liminal character of the development of the contemporary civilization, on the example of bioethics and ecophilosophy;
- the necessary changes concerning science education, which should also engage in a discussion concerning STS (science, technology and society).

What connects all of the abovementioned issues are the ethical questions with which they engage, in particular, the notion of responsibility, around which the author centers the main argument.

Contemporary culture, as a culture of communication, poses an additional challenge to the individual, their subjectivity and identity, as well as their wisdom and rationality. As a result, the questions regarding the human nature become particularly topical alongside the popularization of the ideas of trans- and posthumanism. This, in turn, constitutes an additional angle for reflection on the nature and development of technology, as well as its ethical challenges, which ultimately focuses on the role of collective responsibility as an important factor in regulating the development of the modern civilization.

Andrzej Kiepas

Philosophie der Technik in der Epoche der neuen Medien

Zusammenfassung

Die Entwicklung und die Verbreitung der Neuen Medien sind einerseits eine Ursache unterschiedlichster kultureller und gesellschaftlicher Veränderungen und andererseits aber auch eine Herausforderung für die Geisteswissenschaften einschließlich der Technikphilosophie. Die Digitalisierung führt zu einer Universalisierung, womit zugleich die Möglichkeiten einer umfassenden Nutzung der Neuen Medien als auch die weite Verbreitung ihrer Folgen verbunden sind. Die Herausforderungen bezüglich der Technikphilosophie zeigen sich u.a. darin, dass die traditionellen (technikphilosophischen) Probleme nun in neuen Kontexten und in Verbindung mit den Neuen Medien diskutiert werden. Ein Beispiel dafür sind Probleme der Beziehungen zwischen Technik und Kultur, hinter denen sich auch die fundamentalen Fragen nach der Technik und ihrem Platz in Kultur und Gesellschaft verbergen. Das vorliegende Buch basiert in dieser Hinsicht auf Überlegungen der neuesten deutschen Technikphilosophie, etwa dem sogenannten reflexiven Verständnis von Technik und der „digitalen Ontologie“. Weitere Probleme hängen mit Virtualität und dem interkulturellen Funktionieren der Technik zusammen.

Im Buch werden folgende Probleme der Technikentwicklung diskutiert:

- Prozesse der Globalisierung und die damit verbundene Idee nachhaltiger Entwicklung, für die die Technik eine relevante Rolle spielt;
- Prozesse der reflexiven Modernisierung, in denen die Technik in Risikosituationen verwickelt ist bzw. wird;
- Veränderungen im Bereich der Beziehungen zwischen Wissenschaft und Technik und deren Rolle für die Gesellschaft: Überlegungen zu „Technoscience“ und RRI (Responsible Research and Innovations);
- Perspektiven der vierten industriellen Revolution und der sogenannten „Industrie 4.0“ als auch Grenzprobleme der Entwicklung der heutigen Zivilisation am Beispiel von Bioethik und Ökophilosophie;
- Notwendige Veränderungen, die einerseits Ausbildungsbereiche in der Technik und andererseits etwa die Rolle von STS (Science, Technology, and Society) betreffen.

Das Hauptmotiv, das alle diese Bereiche umfasst, betrifft die normativen Aspekte, speziell die Kategorie der Verantwortung, auf die sich die einzelnen

Betrachtungen konzentrieren. Die heutige Kultur als Kommunikationskultur ist mit Herausforderungen in Bezug auf den Menschen, auf seine Identität, Subjektivität, Rationalität und Vernünftigkeit verbunden. Das führt in der Konsequenz dazu, dass die Frage nach dem Menschen angesichts der heutzutage verbreiteten Ideen des Trans- und Posthumanismus besonders an Aktualität gewinnt. Das ist der neueste Bereich der Reflexion über Technik und deren Vvränderungen als auch über deren ethischen Herausforderungen, die sich letztendlich auf das Problem der Mitverantwortung als eines wichtigen Regulierungsfaktors der Zivilisationsentwicklung konzentrieren.

Redaktor Małgorzata Pogłódek
Projektant okładki Magdalena Starzyk
Redaktor techniczny Małgorzata Pleśniar
Korektor Marzena Marczyk
Łamanie Edward Wilk

Copyright © 2017 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-3093-8
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-3094-5
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 15,75. Ark. wyd. 16,0.
Papier Munken Polar 100 g. Cena 30 zł (+ VAT)

Druk i oprawa
„TOTEM.COM.pl Sp. z o.o.” Sp.K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław